

подружжя тривалий час проходить окремо. Розвиток ринкових відносин в Україні, відносна відкритість кордонів та зняття обмежень щодо закордонних поїздок громадян зумовили активізацію міждержавних переміщень населення, зокрема, працездатного віку. Це явище викликано ще й помітним зниженням рівня доходів значної частини населення, і є вимушеним кроком у пошуках добре оплачуваної роботи за кордоном. Чимало українських громадян виїжджає на заробітки за кордон. Так, за даними Державного комітету статистики України, сьогодні за кордоном працюють близько 5 млн. українських громадян, що становить 18,3% працездатного населення України [5;12]. Діти з таких сімей часто залишаються без належного догляду та піклування, виховуються лише одним з батьків, або іншими родичами (бабусями, тітками) і постійно чи періодично проживають в умовах неповної сім'ї. В науково-педагогічній літературі такі сім'ї називають дистантними – у яких життя кожного з подружжя через специфіку професії проходить на відстані одне від одного.

Незалежно від причин утворення неповної сім'ї кожен у ній заслуговує чуйного ставлення з боку громадськості. Не випадково у всіх народів склалися своєрідні захисні механізми. В ряді

країн Сходу старший брат померлого одружується з вдовою. В Америці після смерті батька його роль на себе бере старша дитина, незалежно від статі, оскільки пригнічена мама неспроможна виконувати функції глави сім'ї. В Україні приходять на допомогу найближчі родичі, друзі. Вчені виділяють після втрати чоловіка (дружини) комплекс важких фізичних, емоційних, інтелектуальних станів. Для їх полегшення, відновлення сім'ї після перенесених криз (смерть, розлучення) вкрай важливі моральна підтримка, спілкування з родичами і друзями, висока самооцінка, прихильність до духовних цінностей.

Висновки. Підсумовуючи викладене, потрібно вказати на велику кількість і різноманітність факторів і передумов появи і постійного збільшення кількості неповних сімей в українському суспільстві. Серед основних виділяємо смерть одного з подружжя, розлучення, позашлюбну народжуваність та масовий виїзд на заробітки одного з годувальників.

Перспективи подальших досліджень. Дана стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми неповної сім'ї в сучасному суспільстві. Детальнішого вивчення потребують особливості виховання дітей в таких сім'ях та їх статево рольова соціалізація.

Література та джерела

1. Босанац М. Внебрачная семья / Милан Босанац. – М.: Прогресс, 1981. – 207 с.
2. Волков А.Г. Семья – объект демографии / А.Волков. – М.:Мысль,1986. – 271 с.
3. Гольцова Н.В. Педагогическая социология: Учебное пособие для вузов./ Н.Гольцова. – М.: Академический Проект, 2006. – 224 с.
4. Ковальчук Л. Вплив структурної неповноти сім'ї на розвиток і поведінку особи / Л.Ковальчук, В.Костів, О.Максимович // Родинні взаємини і проблеми виховання дітей. – Івано-Франківськ, 1995. – С.11-14
5. Максимович О.М. Особливості виховання дітей із розлучених сімей: Навчально-методичний посібник / О.Максимович, В.Постовий. – К.: ДЦССМ, 2004. – 140с.

Особенности развития современного общества отражаются на функционировании семей различного типа. В статье анализируются причины возникновения неполных семей. К основным относятся: смерть одного из супругов, развод, внебрачная рождаемость и массовый выезд одного из членов семьи за границу.

Ключевые слова: семья, неполная семья, развод, внебрачная рождаемость.

Features of contemporary society are reflected in the functioning of families of different types. The author of the article analyzes the causes of broken families: death of a spouse, divorce, extramarital births and a massive exodus of family members abroad.

Keywords: family, incomplete family, divorce, extramarital births.

УДК 37.011

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Лещук Галина Василівна,
м.Тернопіль

Проблеми соціального виховання надзвичайно актуалізуються на переломних етапах розвитку суспільства, коли зростає потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання, яка могла б захистити молоде покоління від кризових явищ. У статті проаналізовано соціальне виховання як соціально-педагогічну категорію, охарактеризовано його принципи, розглянуто співвідношення понять «соціалізація» та «соціальне виховання».

Ключові слова: соціальне виховання, соціалізація.

Актуальність теми дослідження. У межах соціальної педагогіки соціальне виховання може розглядатися як процес сприяння продуктивному особистісному зростанню людини під час вирішення нею таких важливих завдань взаємодії з оточуючим середовищем як досягнення життєвого успіху, формування соціальної компетентності, конкурентоздатності, соціального самовизначення, що є особливо актуальним у мінливому суспільстві. На сучасному етапі в Україні існує гостра потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання, яка могла б захистити молоде покоління віднегативного впливу кризових явищ. У зв'язку із цим дослідження сутності та змісту соціального виховання набуває особливої актуальності. Його оновлені па-

радигми розвитку є якісно іншим підходом до процесу формування і становлення особистості. Це виражається, по-перше, в статусі соціального виховання як найважливішого пріоритету в освіті, галузі соціального і педагогічного знання, затребуваного на всіх рівнях суспільного життя. По-друге, в потребі гуманізації відносин особи, що змінилася, і динамічно змінного соціуму. По-третє, в універсальній значущості соціально-педагогічних знань і відповідному забезпеченні ними всіх сфер соціальної практики, діяльності соціальних установ різної відомчої приналежності [5].

Різним аспектам соціального виховання присвячені наукові дослідження В.Бочарової, М.Галагузової, Г.Лактіонової, Л.Міщик, В.Оржеховської, Л.Мардахаєва, А.Мудрика, Л. Нікітіної, К.Чертової, С.Чистякової та інших.

Мета статті: розкрити зміст соціального виховання як категорії соціальної педагогіки.

Соціальне виховання як особлива практично-зорієнтована діяльність і як наукова категорія починає формуватися в українській педагогічній теорії та практиці в кінці XIX – на початку XX століття. Саме в цей період видатні представники національного громадсько-педагогічного руху прагнули створити модель народної школи, яка відповідала б інтересам і потребам суспільства й самої дитини, залучити до навчання та вихо-

вання дітей зусилля громадськості. Відомі вітчизняні педагоги й діячі освіти М.Корф, С.Русова, К.Ушинський проповідували ідеї народності та демократизації освіти й виховання, надання йому соціального характеру [6, с.19].

У сучасній вітчизняній і зарубіжній соціально-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення категорії "соціальне виховання". Більшість дослідників при цьому орієнтуються на інтереси й потреби суспільства та держави, на соціальне замовлення й вбачають призначення соціального виховання в регуляції соціальної поведінки індивіда відповідно до цінностей і норм, що існують у соціумі.

За своєю суттю соціальне виховання – це цілеспрямована виховна діяльність, пов'язана з життєдіяльністю людей в суспільстві. У суспільстві, як правило, йдеться про систему соціального виховання – відносно стійку сукупність цінностей і норм, а також організоване поєднання людей відповідно до просторово-часових зв'язків. Як система, соціальне виховання розкладається на інформаційно-енергетичні ресурси та просторово-часові компоненти функціонування.

Соціальне виховання можна також окреслити як систему цілеспрямованого впливу суспільства на цінності, відносини та життєві установки окремої людини та соціальних макрогруп з метою узгодження особистісного та загальносуспільного розвитку.

У соціальному вихованні можна виокремити такі складові:

1. Цикли соціального виховання – сімейний, освітній, трудовий, післятрудоий.
2. Мета і завдання – особистісний ріст особистості, групи, колективу.
3. Засоби реалізації – зміст, форми та методи (інформаційні, інструментально-оперативні, комунікативно-інтерактивні) соціально-педагогічної діяльності.
4. Етапи здійснення – орієнтація, проектування, планування, реалізація завдань, оцінка досягнень.
5. Результати – рівень успішності особистісного росту у діяльності, спілкуванні, пізнанні, самореалізації людини [8].

Головними принципами організації процесу соціального виховання є:

- індивідуальна допомога у ліквідації конфліктних і критичних ситуацій у соціальній взаємодії особистості, її ціннісному становленні та розвитку індивідуально-творчих рис;
- групова підтримка людини та її мікросередовища (сім'я, школа, громада) у фізичному, психічному, соціальному становленні;
- громадський захист права кожної дитини і дорослого на достойне життя у суспільстві незалежно від індивідуальних особливостей фізичного та розумового розвитку, соціального статусу;
- практична діяльність щодо збереження фізичного та психічного здоров'я у соціальному мікросередовищі;
- послідовний розвиток екологічної, соціальної, особистісної, професійної компетентності особистості;
- організація різноманітної соціально адекватної групової дозвілєвої діяльності (фізичної, пізнавальної, комунікативної, рефлексивної, практичної, індивідуально-творчої);
- забезпечення і підтримка успішної суб'єкт-суб'єктної взаємодії підростаючого покоління в соціокультурному просторі;
- забезпечення готовності кожної дитини до відповідальної самоорганізації, морального самобудування власного життя і власної особистості шляхом організації соціального досвіду і самодіяльного спілкування у контактній групі;
- допомога у створенні таких умов життєдіяльності у мікросередовищі, за яких не дивлячись на фізичні недоліки, життєві кризи, людина може жити, зберігаючи відчуття власної гідності і поваги до себе з боку оточуючих;
- реадaptaція людини у змінному соціумі за допомогою зростання ступеня її самостійності і самоконтролю ситуації [8, с.24-26].

Соціальне виховання є складовою частиною і одним з найбільш вагомих факторів соціалізаційного процесу. Більшість дослідників розглядають соціалізацію як процес засвоєння особистістю системи знань, норм і цінностей, соціального

досвіду, соціальних якостей і рис, соціальних ролей, зразків і психологічних механізмів поведінки. При цьому підкреслюється, що соціалізація здійснюється як в межах цілеспрямованого соціально-виховного впливу, так і спонтанно, в умовах стихійних впливів на особистість. Соціальне виховання виступає саме цілеспрямованою, спеціально організованою діяльністю в даному напрямку [4].

Соціальне виховання є видовим поняттям по відношенню до категорії "виховання". У радянській педагогіці існувала точка зору, що виховний процес має соціальну природу, і тому будь-яке виховання є соціальним. Це давало підстави ігнорувати соціальну педагогіку як самостійну галузь знань. Але зусиллями багатьох поколінь педагогів, діячів освіти доведено, що виховання, яке є, безумовно, соціальним за своєю природою, формує особистість у цілому. У широкому значенні соціальне виховання містить у собі всі види виховання (моральне, трудове, фізичне, естетичне тощо) і виступає практично-орієнтованою діяльністю з формування власне соціально значущих якостей, необхідних для успішної соціалізації дитини.

Слід зазначити, що соціальне виховання не можна розглядати як процес, що здійснюється виключно в інтересах суспільства і держави. З одного боку, воно покликане регулювати соціальну поведінку людини у відповідності з прийнятими нормами, з іншого – сприяти розвитку особистості, створюючи умови для її адаптації в соціумі. Інакше кажучи, призначення соціального виховання – у забезпеченні гармонії взаємовідносин особистості та суспільства.

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що соціальне виховання є цілеспрямованою діяльністю з метою розвитку особистості, засвоєння нею системи соціальних знань і цінностей, соціального досвіду і норм соціальної поведінки. В його здійсненні бере участь не тільки школа, а й інші інститути соціалізації: сім'я, освіта, культура, релігія.

Упродовж останнього десятиріччя у педагогічних і соціальних науках активно обговорюється питання про співвідношення понять «соціалізація» й «виховання». При цьому одні дослідники намагаються замінити виховання соціалізацією, інші розглядають виховання як частину соціалізації особистості, треті під соціалізацією розуміють суспільне й моральне виховання. Однак спільним для усіх є розуміння того, що виховання – один з основних факторів соціалізації особистості.

У широкому значенні, виховання – це цілеспрямований процес, що сприяє розвитку й формуванню моральних якостей особистості, тим самим впливаючи на соціалізацію дитини. Будучи складовою частиною впливів соціальних факторів на людину, воно має свої особливості. Цей процес, на відміну від інших, завжди цілеспрямований і здійснюється свідомо налаштованими на нього або спеціально підготовленими для цього агентами та інститутами; через виховання відбувається акумуляція впливу інших соціальних факторів, що впливають на соціалізацію дитини – середовища, у якому вона перебуває, засобів масової комунікації, культури тощо. У процесі виховання враховується також індивідуальна самобутність кожної дитини. Однак варто пам'ятати, що при цьому виховання займає визначене місце серед інших соціальних факторів формування особистості і не може їх ані замінити ані виключити.

Разом із тим вплив виховання на розвиток дитини динамічно змінюється із часом. Чим менша дитина, тим сильніший виховний вплив на становлення й розвиток особистості. У міру дорослішання його частка зменшується, зате зростає ступінь самостійності індивіда у виборі тих або інших соціальних цінностей й орієнтирів, її власного впливу на свій розвиток.

У результаті виховання, самовиховання й позитивного впливу інших соціальних факторів (культурно-історичних і релігійних традицій, засобів масової інформації, дитячих суспільних об'єднань, шкільного колективу, друзів тощо) відбувається природний процес інтеграції дитини в суспільство, її соціалізація. Тобто процес соціалізації відбувається насамперед через соціальне виховання, за допомогою якого здійснюється цілеспрямований вплив, керування цим процесом. Однак при цьому для кожної категорії населення повинні бути розроблені свої методики й технології виховного процесу, що дозволяють активізувати позитивних факторів і

нейтралізувати негативні.

У цілому зусилля соціальних педагогів повинні бути спрямовані на сприяння соціальної адаптації дитини, тобто на її активне пристосування до прийнятих у суспільстві правил і норм поведінки або на подолання наслідків впливу негативних факторів.

Таким чином, проблеми соціального виховання надзвичайно актуалізуються на переломних етапах розвитку суспільства. У зв'язку з цим подальшого дослідження потребує соціальне виховання як механізм формування особистості адаптованої до умов кризового соціуму.

Література та джерела

1. Андрусенко О.В. Актуальність соціального виховання молоді у процесі демократизації українського суспільства [Текст] / О.В.Андрусенко // Наше гасло. – 2004. – 2004. – №1/2. – С.282-284
2. Безпалько О.В. Соціальне виховання [Текст] / О.В.Безпалько // Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. – К., 2003. – С.30-32
3. Мардахаев Л.В. Социальная педагогика: Учебник / Л.В.Мардахаев. – М.: Гардарики, 2005. – 269 с.
4. Мудрик А. Социальная педагогика / А.Мудрик. – М.: Академия, 2005. – 200 с.
5. Плоткин М. Социальное воспитание как научная категория [Текст] / М.Плоткин // Социальная педагогика. – 2004. – № 3. – С.22-24
6. Помогайба В. І. З історії розвитку основних проблем педагогічної науки в Українській РСР / В.І.Помогайба // Педагогіка : респ. наук.-метод. зб. – Вип. 5. – К., 1967. – С.17-46
7. Радул В. Соціальний характер виховання [Текст] / В.Радул // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С.6-9
8. Сейко Н.А. Соціальна педагогіка: Курс лекцій / Н.А.Сейко. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-тет, 2002. – 260 с.

Проблеми соціального виховання надзвичайно актуалізуються на переломних етапах розвитку общества, когда растет потребность в эффективной, научно обоснованной системе социального воспитания, которая могла бы защитить молодое поколение от кризисных явлений. В статье проанализировано социальное воспитание как социально-педагогическая категория, охарактеризовано его принципы, рассмотрено соотношение понятий «социализация» и «социальное воспитание».

Ключевые слова: социальное воспитание, социализация.

The problems of social education extraordinarily are very urgent on the critical stages of development of a society, when a necessity in effective, scientifically to the system of social education grows, which would protect the young generation from the phenomena of crises. Social education as socially-pedagogical category has been analysed in the article, his principles have been described, correlation of concepts «socialization» and «social education» has been considered.

Key words: social education, socialization, phenomena of crises, socially-pedagogical category.

УДК 372.853

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У НАВЧАННІ ФІЗИКИ

Ліскович Олена Володимирівна,
м.Миколаїв

Актуальність статті полягає у дослідженні потенціалу фізики як навчального предмета щодо формування здоров'язбережувальної компетентності учнів основної школи. З цією метою було розглянуто структуру даної компетентності з позиції можливостей шкільної фізики; визначено критерії відбору змісту навчального матеріалу, форм і методів організації навчальної діяльності учнів, проаналізовано зміст підручників із фізики. На прикладі розділу курсу фізики 9 класу «Електричне поле» спроектовано процес навчання, орієнтований на формування навичок ведення здорового способу життя в учнів основної школи.

Ключові слова: здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальна компетентність.

Здоров'я підростаючого покоління – це показник суспільного розвитку, могутній чинник впливу на економічний і культурний потенціал держави. Нинішній стан здоров'я та спосіб життя дітей і молоді є загрозою для майбутнього країни, адже кожна п'ята дитина народжується з відхиленнями в стані здоров'я, а у 90 % школярів діагностуються різні види захворювання.

В Україні прийнято ряд програм, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління:

- Національна програма «Діти України» (1996 р.);
- Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації» (1998 р.);
- Національна доктрина розвитку освіти в Україні (2002 р.);
- Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя дітей та молоді (2004 р.);
- Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» (2007 р.);
- Міжгалузєва комплексна програма «Здоров'я нації» на 2002-2011 рр.

Відповідно до вищезазначених документів пропаганда здорового способу життя, стимулювання в молоді прагнення до культури здоров'я відносяться до пріоритетних напрямів розвитку освіти. Загалом це стосується виховного процесу, але питання здоров'я необхідно вводити і в зміст навчальних предметів, що дасть можливість не тільки поглибити знання учнів і здійснювати міжпредметні зв'язки, а й продемонструвати їм зв'язок навчального матеріалу з повсякденним життям, привчити піклуватися про власне здоров'я. Тим більше, що сформованість навичок здорового способу життя як результат освіти проголошено в загальних критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів (наказ МОН України від 05.05.08 № 371), де зазначено, що метою навчання повинні бути сформовані компетентності, як загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді та цінностях особистості [5].

Однією з ключових (найбільш універсальних) компетентностей визначено здоров'язбережувальну, що пов'язана з готовністю вести здоровий спосіб життя у фізичній, соціальній, психічній та духовній сферах.

Роль шкільного курсу фізики щодо збереження здоров'я є значною, оскільки закони фізики становлять як теоретичну, так і практичну основу даного процесу. Аналіз наукової літератури [2; 6; 7; 11; 12] засвідчив, що окремі положення збереження здоров'я школярів у процесі навчання висвітлені в працях В.Ф.Базарного, В.Я.Синенко, М.К.Смирнова, О.В.Вакулєнко, С.В.Лапаєнко та інших фахівців. Однак, у них відображено загальні напрями збереження здоров'я без урахування шкільних предметів.

Методичні умови збереження здоров'я школярів у процесі вивчення фізики розглядає у своїй роботі Г.І.Атаманова [8]. Проте в практиці навчання фізики в школі проблема формування здоров'язбережувальної компетентності (далі – ЗЗК) належного відображення не знайшла. Про це свідчать результати опитування вчителів, відповідно яким: